Inge Adriansen og Peter Dragsbo (red.): *Sønderjysk kulturarv. Sønderjyske museer 2003-04*. Udgivet af Museumsrådet for Sønderjyllands Amt, 2005. ISBN 87-990771-0-8 / ISSN 0107-9336. 156 sider

Det tog i Danmark en del år før kulturarvsbegrebet fra Museumsloven i 1984 for alvor blev aktiveret, men samtidig med at det i de seneste år så er gået stærkt for dette sesam-begreb såvel inden for museumsverdenen som på hele den offentlige kulturelle dagsorden, må man også konstatere at der ikke har været mange principielle eller teoretiske drøftelser af det på tryk.

Derfor er bogen *Sønderjysk kulturarv* et velkomment bud, til dato måske den mest konsekvente udfoldelse af den nyere kulturarvstænkning. Bag den årbogagtige titel gemmer sig en tematisk ordnet antologi med en række informative artikler og væsentlige perspektiver på flere led; konkret er det fra afsenderside en start på at omlægge den så velkendte museums-årboggenre i retning af en mere både fleksibel, sammenhængende og udadvendt type skrift-række.

Bogen går bredt ind i kulturarvsbegrebet som omfatter både steder, genstande, bebyggelser, kulturmiljøer, lokalbegivenheder og -ritualer, sprog og mange former for symboler, både den faste, den flytbare og den immaterielle kulturarv medtages. Den arbejder endvidere aktivt med mange af de mere teoretiske synsvinkler som har vundet indpas i nyere historie- og kulturarvsteori: kollektive erfaringer, forestillede fællesskaber, identitetsbevidsthed, erindringssteder, mindekultur, genopfundne traditioner etc. Når den er villig til at sætte tingene i spil: "Den kulturarv, som stiller spørgsmålstejn, som præsenterer paradokser og uafklarethed, er mindst lige så interessant som den, der med få ord kan beskrives

som "forhistorisk", "enestående", "flot", "smuk", "national" (s.132), hænger det ydermere sammen med at den fastholder kulturarv som et politisk orienteret – både følsomt og frugtbart – og ikke blot et fagligt begreb.

Redaktionen har opdelt antologien – i alt 18 artikler af i alt lige så mange involverede skribenter – i tre afdelinger: "National kulturarv?", "Hvis kulturarv?" og "Den vanskelige kulturarv". Der er efter satte spørgsmålstejn ved de to første fordi det netop bør være til afsøgende diskussion at sætte nation og ejerskab på kulturel arv; derimod er det ved tredje afdeling indiskutabelt at kulturarv er noget endda temmelig vanskeligt at have med at gøre! Kulturarv er ikke i sig selv knyttet til det nationale, men som det har været fremdrejet på det seneste, og bl.a. via oprettelsen af den centrale Kulturarvsstyrelsen (under et konservativt ledet ministerium) med store ambitioner om totalkortlægning og synliggørelse, synes den nationale synsvinkel at have fået sit.

Det spændende ved *Sønderjysk kulturarv* er at de to ord i titlen netop forklarer ikke så lidt om hinanden: Hvad der specifikt kan ligge i hele kulturarvstænkningen og -begrebet, og hvorledes 'Sønderjylland' ikke blot er en geografisk angivelse men også uvægerlig afsætter omfattende kulturelle/historiske associationer. Så langt de to ord holdes sammen, får bogen en optimal pædagogik forærende som den så også giver fra sig.

Sønderjylland er en dansk sydgrænseegn med en kompliceret omskiftelig historie: En nordfrabygget voldgrænse som værn mod syd (Danevirke) fra Slesvigområdet og vestud daterer sig fra 700-tallet; et hertugdømme Slesvig-Holsten der var eftertragtet og omstridt senmiddelalderen igennem og langt frem; et arnested under de europæiske borgerlige omvæltninger i 1800-tallet for en borgerkrig, som det danske kongerige vandt i 1848-50; en grænsekrig under Tysklands

påfølgende samling, som i 1864 resulterede i en grænsedragning langt oppe i Sønderjylland og en tysk annektering af et område med en stor dansk befolkning (ca. 6000 danske sønderjyder faldt i tysk krigstjeneste 1914-18); en folkeafstemning som i 1920 i medfør af Versailles-freden delte Slesvig ved den nationalgrænse nord for Flensborg, der har været gældende siden, og med et stort tysk mindretal i det således danske område; og endelig var Sønderjylland/ Nord-slesvig både før, under og efter Anden Verdenskrig var tæt på Tyskland og mærket heraf i flere særlige henseender.

Der knytter sig således mange faser og markerende årstal til Sønderjylland/Slesvig; med den særlige rolle for to landes nyere politiske historie spænder den kulturelle arv over flere nationale identiteter og sprog og er fyldt med aversion og ambivalens omkring begreber som national, regional og lokal og for så vidt international også. Her har den danske nation haft minoritets-spørgsmål og interkulturalitet med skiftevis fortyskning og fordanskning tæt inde på livet, på én gang både mere og mindre 'dansk' end andre landsdele.

Det er bogens overordnede greb at de kultur- og erindrings-elementer der i grænseegne selekteres og udnævnes til kulturel arv netop får blotlagt sprog, sindelag, etnicitet og bevidsthed om kulturel afgrænsning på en skærpet måde. Den principielle åbningsartikel, af de to redaktører samt etnologen Thomas Højrup, klargør dette: "Grænseegne rummer det privilegium frem for andre steder, at arbejdet med kulturarv og kulturmiljøer her klart viser, at nationens anerkendelse indebærer et prekært forhold til de andre 'viljer' i verden – og deres forhold til os er betinget af vor anerkendelse af dem og omvendt. I grænseegne er det muligt at udvikle nationale erindringssteder, der afspejler dyrekøbte erfaringer om at være forskellige og dog gensidigt afhængige af hinanden." (s. 19). De synliggør

hvorledes der har været (mindst) tre lag i spil: et dansk, et tysk og et slesvig-holstensk i en svært dechifrerbar blanding, og det fører dem i retning af en (nytolket?) regionshistorie af mere materielt orienteret observans end den nationalromantisk orienterede fortælling om folk og ånd der ellers har været fremtrædende.

Ved at tale kulturarv og grænseregioner i samme moment får man næsten indlysende fat i de væsentlige spørgsmål omkring etnisk tilhørsforhold, minoriteter, flygtninge, multikulturalitet, flersprogethed, nationalstatsidentitet, anerkendelse og undertrykkelse, 'dem og os', dit og mit etc., som for tiden også mere generelt optager en del af samfundsdebatten, tillige med sigte på både EU og globaliseringen. En grænse kan i sig selv være et nationalstatssymbol foruden det er et fysisk kulturhistorisk miljø; stort set alle grænsestationerne er ved at blive fjernet, og en artikel beskriver hvorledes det ikke er lykkedes at sikre Kruså-stationen fra 1956 som bygning for en mulig permanent udstilling. Er det glemslens politik i Schengen-aftalens navn, eller er det åbne grænser som symbol på drømme om overskridelse, frihed og globalisering? Bl.a. Thue Damgaard Kjørhus' artikel følger op med generelt at spå en fornyet og øget fokus på det regionale niveau og de decentrale kulturer, og mener "at retten til de regionale historier og de regionale symboler i de kommende årtier vil få en helt anden fylde, end vi har set i det 20. århundredes mere centralistiske samfundsudvikling". Det 21. århundrede vil derfor sandsynligvis blive det regionalnationale århundrede i regi af EU, som sætter rammerne for autonomien" (s. 93). Nok er der forhold der ideelt set kan og bør bearbejdes med demokratisk politik, oplysning og mellemmenneskelig forståelse; men det er måske næppe tilfældigt at nationalsymbolforsker og redaktør Inge Adriansen med erfaringer fra netop Sønderjylland afslutningsvis betoner arv-elementet i kulturarvsbegrebet "I striden

mellem dansk og tysk i grænselandet har forestillingen om etnisk kontinuitet i høj grad været med til at give politisk legitimitet. Afstamning var for mange et langt vægtigere argument end afstemning! (...) Samhørighedsfølelsen på det vertikale plan med forfædrene var - og er - næsten altid mere identitetsskabende end samhørighed på det horisontale plan med nulevende medborgere." (s. 154).

Grænsen er således en god udkigspost, og dens problematik bliver en motor for mange af bogens beskrevne cases: Om udlevering/ tilbageføring af genstande/symboler når områder skiftede nationalt tilhørsforhold (fx Istedløven), om ødelæggelse af 'de andres' mindesmærker, om rensning og udrensning, om mindretals ofte oversete eller besværlige arv, om mærkelige, tilsyneladende 'fremmedelemer' midt mellem det fortrolige, om grader af officiel contra uofficiel erindringskultur alt efter sted og tid. Både ord og bygninger kan stadig mødes med meget der har med det latente, det ubekvemme og svært diagnosesættende at gøre og som er besværligt at føre til ende eller forsoning. Måske er det sådan at kulturel arv kan både vinde og tabe i attraktion og formidlingspotentiale alt efter om det kan fordeles mellem 'os og dem', vores og deres? Kulturelt gods bliver først kulturarv når nogen tilskriver det værdi ud fra bestemte forudsætninger og holdninger. Hertil kan føjes at det netop også kan lægge op til at operere i andre former for grænseegne: mellem materielt og immaterielt, mellem det følelsesmæssige og det kognitive, mellem læg og lær, mellem officiel og folkelig og mellem forskellige faglige felter. Det er via relationer og krydsninger vi erkender, ikke ved at befæste og konfirmere inden for allerede etablerede enheder.

Der er yderligere den historiografiske/museologiske pointe at Sønderjyllands politisk og folkeligt omtumlede historie fra 1840'erne og frem falder sammen med opbygningen af de historis-

ke og arkæologiske videnskaber og institutioner, og med den dermed forbundne bevidsthedsmæssige nation-building og nationalisering af kulturen. Det har præget hele opbygningen af, forpligtelsen på og legitimeringen af historiebevidstheden, -fortællingen og -apparatet i landsdelen. Hvad enten det er arkæologiske fund eller oprettede privatarkiver, har de kunnet indgå i en nationalpolitisk strid om tilhørsforhold, og om mange erindringssteder har der været forskellige synsvinkler på ansvaret for overleveringen. Der er således særlige mange spor som løber sammen netop i Sønderjylland, og de har bidraget til stærk historie-infrastruktur med museumskultur, lokalhistorisk aktivitet og folkelig historieskrivning, den såkaldte public history har haft god grobund. Men især kampen mellem dansk og tysk har også sat skygger for fortidsforståelse, blokeret bestemte indsigter og bidraget til at bestemte historiske emner er blevet underbelyste.

Kim Furdals bidrag "Lokalhistorie i det nationale tjeneste" giver et overblik over det regionale historie-apparats både faglige og identitetsskabende betydning, fra fx Haderslev museum og Sønderjyske Årbøger i 1880'erne, over Historisk Samfund for Sønderjylland, *Sønderjysk Månedsskrift* og Landsarkiv for de Sønderjyske Landsdele efter 1920-Genforeningen til Institut for Sønderjysk Lokalhistorie og Institut for Grænseregionsforskning fra de seneste årtier. Mange øvrige institutioner, museums- og lokalhistoriske foreninger, periodica etc. kan lægges til, hvortil kommer de tyske skrifter, Heimatforeninger etc. samt enkelte tosprogede, idet organiseringerne typisk har fulgt nationale skillelinjer.

Næppe nogen anden geografisk del af Danmark kan frembyde tilsvarende. Det er i sig selv et produkt af historien, og det betyder fremdeles at når de kyndige fagfolk skriver artikler om kulturarvsbevidsthed og -forvaltning, har det en

130 levende og bred klangbund og ikke kun anti-kvarisk interesse inden for museumsmurene. Også derfor hænger denne bog sammen. Som yderligere potentiale kan tilføjes fx den stadig vitale Grænseforeningen fra 1920 med ca. 27.000 medlemmer og aktuelt fornyende ambitioner over for en ny generation, og på anden vis fx Sønderjyllands to ekspekteranter til World Heritage List: Herrnhuter-menighedsbyen Christiansfeld (grundlagt 1773) og Vadehavsområdet.

Adskillige af områdets museer berøres bogen igennem og placeres på forskellig vis i forhold til oprindelse og nuværende aktiviteter: Skærbæk Museum, Museet på Sønderborg Slot, Schleswig-Holsteinisches Landesmuseum Schloss Gottorf (med den enestående Nydambåd fra jernalderen), Flensborg Museum. En ny fokusering på den hidtil oversete industrielle kulturarv tegnes via Cathrinesminde Teglværksmuseum (1993) og det decentrale netværk Industrimuseum Slesvig (2003) på tværs af landegrænsen. En artikel er viet Frøslevlejrens Museum (1969), indrettet barakkerne fra den grænselejr fra 1944-45 for den tyske besættelsesmagts danske fanger som forhindrede en del i at blive sendt videre sydpå til kz-lejre; umiddelbart efter befrielsen blev den under navnet Fårhuslejren anvendt til dansk internering af tysksindede 'landssvigere' fra især Sønderjylland; igen et af områdets kryds med symbolværdi som mindested for begge sider og dermed en museums-mæssig udfordring. Den har en norsk pendant i det omstridte Falstad Museum (1995), der også skal håndtere både nazilejr, landssvigerfængsel og nationalt mindested, og som omhandles i den eneste af bogens artikler der træder uden for Sønderjylland.

Af principiel museologisk interesse er også en kritisk gennemgang af den fondsejede institution Historiecenter Dybbøl Banke. Siden etableringen i 1992 udviklede centret nye ambitiøse

formidlingskoncepter (temasale, databaser, reenactments, dioramaer, scenoramer etc.) med vægt på levendegjort historiefortælling og appel til følelser og indlevelse, men også med et opustet management-sprog, smart byggeri, fantasifuldhed og oplevelses-mantraer der fik mange og især fagfolk til at reagere mod de stadige udbygningsplaner som "...langt ud over, hvad hensynet til faglig kvalitet, seriøs pædagogik, formidlingsetik, respekt for autentiske monumenter og pietetsfølelsen for stedet tillader." (s. 109). Denne noget misliebige historie kan stå som et lærestykke i forvekslingen mellem kulturarvsformidling og underholdning; hvorledes man med en forenklet historieoptik forgreb sig på et traditionelt centralt symbol og erindringssted for både dansk, sønderjysk og tysk historie, og hvad der kan ske når event-ivrige lokalpolitikere med håb om turisttilstrømning lader sig rive med. For nylig er det endt med at centret er lagt ind under stærkere museumsfaglig ekspertise.

To erfarne og anerkendte museumsfolk (fra Museet på Sønderborg Slot) har med overblik redigeret bogen sammen til en god balance mellem solid faglig oplysning og bred tilgængelighed. Artiklerne er overkommelig korte for også et ikke-fagligt publikum, mange af dem er koncentreret af eksisterende (egen) publiceret forskning, så de både introducerer og opsamler, enkelte er lidt traditionelt årbogsagtigt opregnende, andre mere essayagtige, men de fleste diskuterer deres emner analytisk og perspektivgivende, og ingen er under petit-grænsen. Der er en klar, tematisk ordnet indholdsfortegnelse, en samleintroduktion på dansk og efterhængte abstracts på tysk. Der er noter og mange referencer samt en fyldig illustrering med givende billedtekster til kort og gengivelser af ældre og nyere fotos og tegninger. Oplysninger om skribenterne, de fleste museumsfolk, kunne dog have været lidt fyldigere, mere konsekvente og

mere hensigtsmæssigt angivet rent redaktionelt.

I forhold til bogens teoretiske og refleksive udgangspunkt og til både det internationale perspektiv og den politisk orienterede fokus på hele kulturarvsbegrebet synes flere af artiklerne dog også at spejle en lidt traditionel indforstået og automatisk-solidarisk holdning til det sønderjyske kulturgods, og en stolthed over hvad der er at vise frem og samlet af viden. For den læser der især ser på bogens billeder, kan dette præge træde frem. Når det er folk fra området og dets institutioner der skriver, er de tillige fagligt optaget af at udpege mangt og meget der burde underlægges indsamling, bevaring, fredning, sikring og udforskes yderligere. Det er en fuldt forståelig og nødvendig drivkraft, samtidigt med at der som nævnt også er selvkritiske blikke på det egnspolitiske engagement. Men med de principielle præntioner bogen også har, kunne der måske have været bidrag som så den særegne historik og 'det sønderjyske kulturarvs-apparat' udefra og lidt mere på distance.

Det rækker dog ikke ved at det en aktuelt vel-anbragt bog, som i det væsentlige er lykkedes med at få knyttet de mange enkeltdele og cases sammen til en helhed. Den har noget vedkommende at byde på faktuel, den spejler en aktivt forankret tradition for historiekultur og den anvender tænkningen om kulturarv og historiebrug så dynamisk at den tilfører diskussionen i Danmark noget af det, der fx både i Norge og Sverige synes at være videnskabeligt opdyrket noget mere. Til undervisning af studerende inden for historie og inden for ABM-feltet i kulturarv: begreb, forvaltning, formidling, dilemmaernes for- og bagsider - findes der pt. ikke nogen mere allround, levende og konkret illustrerende introduktion på dansk (både på trods af og på grund af det geografiske afgrænsede udgangspunkt).

Endelig i yderligere en henseende synes bo-

gen at fastholde sit emne nutidigt og konkret, idet den oplagt kan læses som en strategisk markering – et åbningsmanifest – i forbindelse med den nye etablering af *Museum Sønderjylland* som en selvejende institution. Det er både Danmarks hidtil største museumsfusion af en række hidtidige amtslige og statsanerkendte museer og nu en af Danmarks største museumsenheder med fuld museumsfaglig bredde (og §16-anerkendelse) fordelt på syv større enkeltinstitutioner plus kontakten til de mange mindre. Med indoptagelse også af Institut for Sønderjysk Lokalhistorie med dettes mange a/v-arkivalier trækkes der i retning af et stigende ABM-samarbejde og af et samlende historiemiljø der kan virke som en regional(istisk) kulturel konsolidering af det sønderjyske områdes særlige træk inden for den større Region Syddanmark, som etableres i medfør af kommunalreformen fra 2007. Det kan betyde en styrket plads som faglig udviklingsinstitution med også en øget service over for de kommuner i området, der ved samme reform får et øget ansvar for forvaltning af den lokale kulturarv og skal vågne op til større muligheder for at føre kulturpolitik på dette felt, samtidigt med at amterne falder væk. Mange detaljer i denne nye museumskonstruktion ufortalt - det virker som om man på de nye strukturpræmisser agerer temmelig fremsynet og måske lægger en model til efterfølgelse i andre dele af Danmark. Det synes befordret af at man har haft en længe og bredt oparbejdet tradition for historiekultur at stå på – en fremadrettet kulturarvsforvaltning og museumsvirksomhed kommer netop ikke uden en arv fra fortiden.

Niels D. Lund, cand.mag, ph.d. Lektor, Institut for Kultur og Medier, Danmarks Biblioteksskole
E-mail: ndl@db.dk